

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

MENŲ FAKULTETAS

DAILĖS KATEDRA

JOLANTA BALIONIENĖ

Dailės magistrantūros (specializacija – grafika) studentė

EMOCIJŲ DIENORAŠTIS

MAGISTRINIS DARBAS

Darbo vadovas:

Prof, V.Janulis

Recenzentas:

Doc.G.Šimoliūnienė

Šiauliai, 2013

UNIVERSITY
Faculty of Arts
ART DEPARTMENT

JOLANTA BALIONIENĖ

Master of Fine Arts (specialization - graphics) student

DIARY OF EMOTIONS

Master work

Labour leader:

Professor, V.Janulis

reviewer:

Doc.G.Šimoliūnienė

Šiauliai, 2013

TURINYS

SANTRAUKA

SUMMARY

ĮVADAS

1.RAŠTO RAIDOS ETAPAI.....	9
1.1.Rašto pradžia.....	9
1.2.Raidžių ir alfabeto raida.....	11
1.3.Rašto raida Lietuvoje.....	13
1.4.Šiandieninė kaligrafija.....	14
1.5.Priemonės rašto meno kūryboje.....	16
2.EMOCIJŲ FIZIOLOGIJA.....	18
2.1.Emocijos samprata.....	18
2.2.Emocinės būsenos.....	19
2.3.Meno kilmė ir funkcijos.....	20
2.4.Meninės emocijos.....	22
3.KOLEKCIJOS ANALIZĖ.....	22
3.1.Kolekcijos darbų aprašymas.....	22
3.2.Darbo etapai.....	23
3.3.Bendra kolekcijos apžvalga.....	23
3.4.Kolekcijos kūrinių analizė.....	24

IŠVADOS

LITERATŪRA

SANTRAUKA

Raštas – sudėtinė kultūros dalis, komunikacijos priemonė ištisoms žmonių kartoms. Kiekviena valstybė savo raštą plėtojo ir vertino skirtingai. Kai kurioms šalims tai tapo pagrindine grafinio meno neatskiriama dalis. Rašto menas, reiškia kur kas daugiau negu tik perteikta informacija. Kasdieniniame gyvenime esame apsupti reklaminių bukletų, knygų, laikraščių, stendų, plakatų kuriuose vizualiai ir meniškai perteiktas raštas. Rašomasis raštas skatino ir plėtojo šrifto ir kaligrafijos meną.

Raštas, tyrinėjant istoriniu atžvilgiu, visais laikais buvo kuriamas, gražinamas ir vertinamas nevienodai, atsižvelgiant į žmonių kultūrinę aplinką, tradicijas, rašto, kaip meno išraiškos paskirtį. Rašto menas visada yra daugiau, nei sako pats raštas.

Kaligrafija tai estetinio pasitenkinimo jausmas, grožio išpūdis kyla iš kūrinio gilaus, intymaus susilietimo su dailininku, menininko siela, vaizduote, intelektu, su jo emocijomis. Tai galima pavadinti išgyvenimu. Šiam jausmui yra būdingas susijaudinimas, pagyvėjusi vaizduotė, pastabumas ir noras savo vidaus būsenai suteikti objektą, išreikšti kitiems žmonėms prieinamomis formomis. Pasirinkimo ir išraiškos laisvė yra būtina meno kūrybos sąlyga.

SUMMARY

Protector - an integral part of the culture, a means of communication for entire generations of people. Each state has developed its own pattern and evaluated differently. For some countries, it has become a major graphic arts an integral part. Scripture art, means much more than just imparted information. In our daily life we are surrounded by promotional pamphlets, books, newspapers, stands and posters which visually and artistically reflected in the pattern. Writing Letter of promoting and developing the font and calligraphy art.

Calligraphy is an artistic sense of satisfaction, feeling the beauty of the work comes from a deep, intimate contact with the artist, artist's soul, imagination, intellect, with his emotions. It can be called experience. This is characterized by feelings of excitement, becoming more imagination, attentiveness and willingness to give its internal state of an object, to express to others in accessible formats. Choice and freedom of expression is a necessary condition for artistic creativity.

IVADAS

Per ilgus žmonių gyvavimo tūkstantmečius – nuo pirmąsias bendruomenės iki civilizacijos viršūnę pasiekusios visuomenės, žmogus visada jautė poreikį savo mintis, jausmus išreikšti sutartiniais ženklais ir simboliais. Šiandien raštą laikome savaime suprantamu dalyku, nes išmokstame rašyti mokykloje, o paskui marginame rašikliu popierių arba maigome kompiuterio mygtukus, apie tai net nesusimąstydami.

Psichologai teigia, kad rašymas yra tiesesnis kelias į savo sielą negu kalbėjimas. Rašydami geriau pažįstame save, o popieriaus lape išdėstę tai, kas vargina, kelia nerimą, pasaulį vėl žvelgsime šviesesnėmis akimis.

Raštu galima jausti ir terapinį rašymo poveikį. Šios srities pradininkai yra Amerikiečiai, o kūrybiniu rašymu daug domimasi ir Didžiojoje Britanijoje. Tiesa, mokslininkai labai dažnai ginčijasi dėl dienoraščių rašymo naudos, o kai kurie iš jų net atlieka tyrimus, kuriuose esą aptinkama tiesioginė žala sveikatai. Tačiau ir Lietuvoje žmonės skatinami rašyti dienoraščius, nes pastebimi pasikeitimai yra naudingi. Net sergantiems vėžiu siūloma juos rašyti, nes taip padedama ne tik susitaikyti su liga, bet ir susitvarkyti su kitomis savo emocijomis. Teigiama, kad dienoraščiuose „išliejamos“ neigiamos emocijos lengviau nublūgstančios, o džiugūs išgyvenimai išlieka ilgiau. Tai patvirtina, liaudies išmintis, kuri teigia, jog pasidalytas liūdesys – pusė liūdesio, o pasidalytas džiaugsmas – dvigubas džiaugsmas.

Darbe nagrinėjama problema.

Šiandieniniame gyvenime pilname greitai beskriejančio laiko, ne dažnai mes randame laiko bendraudami net su artimaisiais pasikalbėti apie tai, ką iš tiesų galvojame ir kaip jaučiamės. Kita vertus, vargu ar daug atsirastų žmonių, kurie teigtų, kad niekad neapsigavo santykiuose su kitais dėl pernelyg didelio atvirumo. Neturintiems su kuo pasikalbėti ir pasitikėti žmonėms, bėgant laikui susikaupia daug neišsakytų dalykų, ir blogų, ir gerų, ir skausmo, ir džiaugsmo. Dažnai gali būti taip pat skausminga neturėti pasidalyti savo džiaugsmu, kaip ir vienam išgyventi skausmą, bet jei nebėra su kuo pasikalbėti, galima jausti tuštumą ir vienatvę. Kai kurie žmonės su niekuo nesidalija šiais jausmais, kiti turi draugų, arba vaikšto pas psichologus, o dar kiti savo išgyvenimus atveria dienoraščiui.

Rašyti dienoraštį, žinoma ne tas pats, kaip išsipasakoti žmogui, kuris nuoširdžiai gali išklausyti ir rimtai žiūrėti į tai, ką jam patikime. Dienoraštis tuo ypatingas, kad svarbiausias elementas – tai, ką jaučiama, galvojame, bijome ar svajojame, užrašome žodžiais. Svarbu rašyti.

Magistrinis darbas gimė paskatintas asmeninių jausmų ir emocijų. Dažnai dalintis savo mintimis, viltimis, baimėmis ne visada saugu, o ir išsakyti žodžiai gali įžeisti artimuosius ar draugus, pabloginti santykius.

Temos aktualumas.

Savo kolekcijos pagrindu pasirinkau kaligrafijos meną. Man buvo svarbu, kad ne tik šriftas, bet ir teksto vieta, jo santykis su vaizdu sudarytų stilistinį bendrumą. Svarbiausia, kad pati kaligrafija, kaip laisvas kūrybos procesas, leidžia peržengti taikomumo ribas ir tampa dvasine kūryba.

Darbo objektas.

Magistrinį darbą sudaro šešiolikos darbų sukurtos mišria technika kolekcija, pavadinimu „Emocijų dienoraštis“, kuri pratęsia su maketuota knyga.

Darbo tikslas.

Pasitelkiant menines raiškos priemones sukurti kolekciją „Emocijų dienoraštis“, sumaketuoti ir išleisti knygą, kurios pagalba žiūrovas gali tęsti kolekcijos idėją.

Darbo uždaviniai:

1. Teorinių šaltinių darbo tema analizė.
2. Darbo koncepcijos formavimas emociniu požiūriu.
3. Vizualios informacijos rinkimas.
4. Idėjos generavimas, eskizavimas.
5. Vientisos stilistikos formavimas kolekcijos darbe.
6. Remiantis darbų kolekcija išsamiai pagrįsti bendrą kolekcijos analizę.

Magistro darbo bazė.

Metodologija

Kaligrafija – (gr. kaligraphia – dailiraštis), dailaus ir raiškaus rašymo menas.

Emocija – viso organizmo reakcija, pasireiškianti: 1) fiziologiniu sužadiniu: 2) išraiškos veiksmis: 3) sąmoningu išgyvenimu.

Metodika

Kūrybiniai kolekcijos darbai buvo atlikti mišria technika, buvo naudojama kaligrafija.

Magistro teorinėje dalyje naudojau mokslinę literatūrą. Rašto darbas rašytas Corel Draw programa.

Strategija

1. Darbo temos paieška.
2. Problemos formavimas.
3. Darbo tikslų ir uždavinių kėlimas ir nustatymas.
4. Informacijos rinkimas ir susistemimas.
5. Eskizavimas, įvairūs ieškojimai.
6. Kūrybinis procesas.
7. Teorinio rašto parengimas.
8. Knygos redagavimas.
9. Kompozicijos paruošimas.
10. Galutinio darbo pristatymas, gynimas.

1.RAŠTO RAIDOS ETAPAI.

1.1. Rašto pradžia

Raštas – tai tam tikra braižomųjų ženklų sistema, leidžianti perteikti mintis ir jausmus ¹.

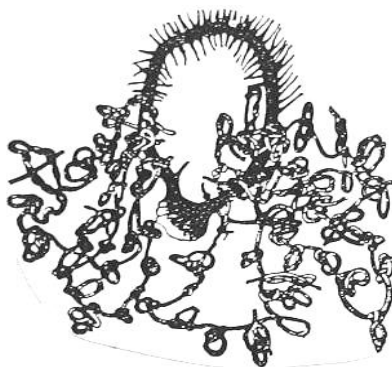
Raštas neatsirado per vieną dieną, tam prireikė ištisų tūkstantmečių. Raštas tapo didžiausiu žmonijos kultūriniu laimėjimu, be kurio neįmanoma dabartinė kultūra, patirtis perduota gyvenusių kartų ir komunikacijos priemonė ateinančioms kartoms.

Teigiama, kad seniausieji žmonės bendravimui naudojo *daiktų raštą*, tai buvo koks nors daiktas skirtas pranešimui perteikti. Tuo laikotarpiu plačiai paplitusios *krivulės*, (1.pav.) įrėžtos su tam tikrais ženklais,

1.pav.

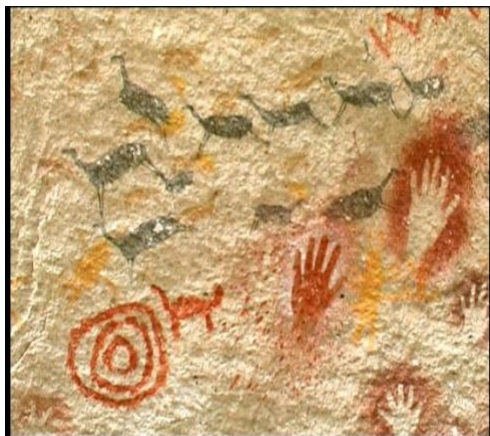
mazginiai-kipai, (2.pav.) daromi iš įvairių spalvų virvelių, *vamos juostos*, kur veriami įvairiaspalviai kiaukutai surinkti upių pakrantėse.

2.pav.

¹ Šrifto grafika.G.Šimoliūnienė. VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2004

Kadangi žmonės senovėje gyvendavo bendruomenėmis, tai tarpusavio bendravimui tiko ir piešiniai. Piešiama buvo įvairiais tikslais tam, kad apsisaugoti nuo nesėkmių ir nelaimių, pagražinimui, kaip tam tikros minties išreiškimo priemonė. Piešdavo ant uolų, daiktų, dykumose, upių slėniuose, tai nepaprastai išpūdingos dailės galerijos. (3.pav.)

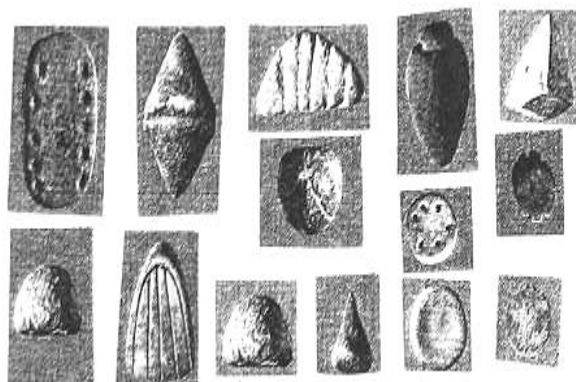
3.pav.

Suskaičiuojami visame pasaulyje milijardai piešinių, kurie įamžino senovės žmonių vaizduotę. Turėjo praeiti ilgas laiko tarpas, kad vaizdiniai taptų informacijos ženklu. Susikalbėjimui, bendravimo reikalams kai rašantysis ir skaitantysis tiesiogiai nesusitikdavo, buvo skirti ženklai kurių prasmė suprantama ir be išankstinio susitarimo. Taip atsirado *piktogramos* (lot. "pictus" = "pieštas, gr. "grapho" = "rašau"), o išraižymai akmenyje – *petroglifai*.

Piešimas žmonėms tapo nepatogus, todėl praėjus šimtmečiams jie sugalvojo paprastinti į ženklus išsirutuliojusius iš paveikslėlių. Taip atsirado kita seniausiojo rašto atmaina senovės Egipto *hieroglifai* – (lot. hieros = šventas, glyph = raižinys), nors kilmė kaip ir dantiraščio nėra tiksliai aiški. Senovės egiptiečiai sukūrė ne tik hieroglifus, bet ir paprastesnį rašymo būdą – hieratiką, o iš jos atsirado greitraštis – *demotika*. Demotika galėjo rašyti visi, kas tik mokėjo rašyti, o hieroglifus rašė žyniai kurie buvo kalami akmenyje, o heratika tiko hieroglifams užrašyti ant popiruso. Ilgą laiką į senovės hieroglifus žiūrėta, kaip į magijos simbolius, kur vyravo kaip pusanthro tūkstančio metų, iki pat XVIIIa.

Pietų Mesopotamijoje prie 5-6 tūkstančius metų kur žmonijos civilizacija buvo pasiekusi aukštesnį lygį negu kitur, atsirado *dantiraštis*, arba dar kitaip vadinamą *kyliaraščiu*, *pleištaraščiu*.

Išskirtinumas buvo tame, kad ženklai pleišto ar kylio įnagio forma būdavo išpaudžiami šlapio molio plytelėje, o vėliau tas plyteles išdegindavo. Dantiraštis tobulėjo, nors pradžioje ženklų labai daug buvo, priskaičiuojama daugiau kaip pusantro tūkstančio, o tik vėliau jų sumažėjo per pusę. Dantiraštis paplito po kitas tautas kurios jį perdirbinėjo savo reikmėms, kai tas pats ženklas įgijo keliolika skaitymų, kokia tai kalba ir kaip skaityti tekstą, tapo sunku susigaudyti. Dantiraštis gyvavo beveik keturis tūkstančius metų. (4.pav.)

4.pav.

Iki šiol kinai teberašo labai senu raštu, dažniausiai teptuku piešia savo rašto ženklus. Priskaičiuojama jų alfabetė apie keturi šimtai penkiasdešimt tūkstančių rašto ženklų, bet kasdieniniam vartojimui jų visų žinoti nereikia, užtenka bent keturis tūkstančius ženklų išmokti ir jau galima skaityti ir rašyti. Kinų raštas yra taip pat vadinamas hieroglifais, tačiau daug kuo besiskiriantis nuo klasikinių Egipto ženklų. Kinijoje, kur gyvena daug skirtingai kalbančių tautų, suvienija tikrai hieroglifinis raštas. Kinų raštas sudėtingas, tačiau pasinaudojo korėjiečiai, japonai, vietnamiečiai, kitos Azijos tautos, pakeitusios ir pritaikiusios savo reikmėms.

1.2. Raidžių ir alfabeto raida.

Kai kalbą skirstyti pradėta ne tik į žodžius, skiemenis, atskirus garsus, šaknis, atsiradusios raidės. Pati raidė nėra turinys, o tik dalis sudaromo prasminio ženklo. Tai galingas informacijos srautas, kuris daug praktiškesnis negu piktograma, ideograma, dantiraštis ar daugelis hieroglifų, raidei užrašyti reikia kur kas mažiau pastangų ir laiko. Supaprastinti naudojamus ženklus, padaryti juos universaliais, jau seniai imta ieškoti būdų, kad raidės tiktų bet kuriai kalbai aptarnauti.

Pirmieji, kurie suskaitė savo kalbos garsus ir kiekvieną iš jų ėmė žymėti atskiru ženklu, kaip rodo ikišioliniai tyrinėjimai, buvo finikiniečiai ².

Viduržemio jūros pakrantėje gyvenę finikiniečiai, garsėję kaip jūreiviai ir pirkliai išplatino raidžių raštą, kuris buvo pavadintas alfabetu. Tik kol kas galutinai nėra sutariama kur ir kaip atsirado alfabetas. Kai kurie mokslininkai tikina, kad raidžių atsiradimui įtakos turėjo egiptiečių hieroglifai, kiti aiškina ir pirmumą teikia dantiraščiui. Raidynas atsirado per ilgą laiką, kai daugelis žmonių tobulino vienas kito darbą. Finkiniečių ir aramėjų raštą perėmė kitos šalys, graikai, vėliau pasiekė Indiją ir Indoneziją. Apeninų pusiasalyje etruskai dar supaprastino raidyną palikdami tik 18 ženklų. Lotynai taip pat raidyną pakoregavo ir padarė savo abėcėlę.

Kartu su krikščionybe lotyniška abėcėlė ne tik tobulėjo, bet ir paplito ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje. Iš pradžių raidynas buvo tik didžiosiomis raidėmis, o žodžiai be tarpų ir tekstas skaitomas iš kairės į dešinę. Kai vėliau atsirado skubaus rašymo poreikis lėmė šriftų ir minuskulių atsiradimą. Netrukus buvo sukurtas išplatintų formų, iškilmingas, prakilnus, įdomus šriftas – uncialas. Rašoma nukirsta plunksna, laikoma horizontaliai.

Kiekviena epocha turėjo tik jai būdingą šriftą. Gotikos laikotarpiu šriftas įgijo ritmo, dekoratyvumo, pačios raidės sunkiau rašomos, kampuotos, suspaustos taip pat atsirado pirmieji švino lietu raidžių spaudai. Renesanso metu atsirado antikva, labai daug dėmesio pačiam šrifto menui skiriama, apie jį rašė, tobulino to meto didieji meistras. Baroko laikotarpiu atsirado pereinamoji antikva. Klasicizmo laikotarpiu naujoji, arba klasicistinė antikva. Nutolta daugiau nuo rankraštinės technikos. Praeitame šimtetyje ir XXa.pradžioje tapo populiarius išvestinis iš egiptietiškojo itališkas šriftas. Modernųjį stilių puikiai atspindi secesinis Emano šriftas. Pagrindinės šrifto formos nepasikeitė iki šių dienų.

² Raštas: Nuo piktogramos iki raidės. R.Neimantas. 1998.

1.3. Rašto ir šrifto raida Lietuvoje.

Lietuvos istorijoje šriftas nuo XVI amžiaus buvo rašomas lotyniškuoju (anksčiau – *kirilika*), kilusiu iš vėlyvosios Antikos rankraštinės tradicijos. Istorikai teigia, kad XV- XVI a. pradžios kultūrą galima įvardinti kaip rašto kultūrą. Raštininko amatas mokytas pas Lietuvos didįjį kunigaikštį, kur raštininkai lydėdavo ir kelionėse. XX a. pradžioje Paulius Galaunė, Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, Petras Rimša yra sukūrę inicialinių raidžių kurios taikytos spaudoje.

1919m. Vilniaus universiteto Dailės skyriuje buvo įkurta šrifto studija ir jai vadovavo prof. Bonaventura Lenartas. Pas šį profesorių mokėsi ir vėliau šrifto discipliną Dailės institute dėstė Vladas Drėma. Galima didžiuotis, kad mūsų rašto kultūra susirūpinta jau pirmaisiais nepriklausomybės metais. 1922m. Šiauliuose Stasys Brašiškis remdamasis tuo metu pažangiais šrifto mokymo metodais, Europoje žinomais rašto mokymo reformatoriais, atgaivinusiais rankos raštą parengė ir išleido šrifto vadovėlį „Raštas. Jo mokymo nauji keliai.“ Kadangi pokario metais knygų leidyba buvo susilpnėjusi tai išleista taikomojo šrifto problematikai skirta knyga „Šriftai ir jų naudojimas brėžiniuose, plakatuose, sienlaikraščiuose“ (1958). Šrifto tobulėjimui įtakos turėjo ir estų šrifto mokykla. Pačios populiariausios knygos ir naudingos buvo Villu Toots knyga „Sovremennyj šrift“ (1966), Leipcigo šrifto mokyklos leidiniai: Alberto Kapro „Deutsche Schriftkunst“ (1955), Hildegard Korger „Schrift und Schreiben“ (1975) ir kitos. Dar ir šiandien kultūros savaitraštis „Literatūra ir menas“ parašytas kaligrafine antrašte, kuri yra išraityta prieškarinio modernisto Telesforo Kulikausko. Tarybiniais laikais knygų apipavidalinime būta kaligrafinės srovės. Išskirtinius knygų viršelius, kurie įsimindavo ilgam, sukūrė dailininkai Vytautas Bačėnas, Saulius Chlebinskas, Albertas Gurskas.

1967 m. Estijoje rengiamos šrifto konferencijos ir parodos, kuriose dalyvauja ir pakviesti Lietuvos dailininkai. Naujos pažintys, patirtis vyresniosios ir jaunesniosios kartos autorių darbai paskatino sukurti pirmąją Lietuvos kaligrafų parodą (Klaipėda, 1992).

Šriftus galima skirstyti pagal sukūrimo techniką ³:

³Dvimatė kompozicija. G.Šiuksčius. Šiauliai, 2002.

- ✓ *Kaligrafiniai* (gr.*kalligraphia* – dailiraštis), rankraštiniai, rašomi plunksna, pieštiniai arba rašyti teptuku:
- ✓ *Kaltiniai*:
- ✓ *Renkamieji* (kompiuteriniai, spaustuviniai):
- ✓ *Graviruotieji*:
- ✓ *Individualūs meniniai*, išskirtinai kuriami taikomosios, reklaminės grafikos darbams (knygoms, plakatams, lankstinukams ir t.t).

Žvelgiant į šiandieninį grafinį dizainą, masinė gamyba neįsivaizduojama be kompiuterinės technikos naudojimo. Kompiuteriniai šriftai vadinami *garnitūromis* (pranc. *garnitūre*), įvairaus aukščio ir pločio vientiso stiliaus spaustuviniai komplektai. Pagal stilių garnitūrai skirstomi į grupes:

- ✓ *Helvetika*:
- ✓ *Universas*:
- ✓ *Futura*:
- ✓ *Optima*:

Nors ir naujausi kompiuteriniai šriftai pasižymi puikia kokybe, paprasta ir lengva perskaityti, tačiau tai tik perteikta informacija. Norint pagyvinti šiuolaikinės grafikos darbus, pasirinkus tinkančią priemonę parašyti ir ranka kelis žodžius.

1.4.Šiandieninė kaligrafija

Kaligrafija vadinamas dailaus ir raiškaus rašymo menas (gr.*callos*-grožis+*grapho*-rašau). Jos raida neatsiejama nuo šrifto kaitos. Šriftas (vok.*Schrift*) yra grafinė rašto forma.

Šiandieninė kaligrafija siekia būti savarankišku menu. Vienokiu ar kitokiu įrankiu išvedžiotos raidės, formalūs ženklai jungiasi į žodžius, tekstus, frazes. Pagrindinis kaligrafijos išskirtinumas yra tas, kad ji kiekvienam rašančiajam yra unikali ir nepakartojama.

Kai nebūtina informacija kaligrafija gali būti skirta emocionaliems, vidiniams raiškos sprendimams, atspindėti jautrumą, muzikalumą, artistiškumą. Kaligrafijoje teksto įskaitomumas tampa tik antraeilium, ne esminiu dalyku. Meninės technikos galimybes perteikia subtilios ir individualios rašmenų linijos, kai plačios linijos, ploniausi ažūriniai štrichai, kontrastų kaita, netikėti vingiai sudaro visuminę kompozicinę darną. Kaligrafija, išsaugojusi šimtmečiais kauptą patirtį, ieško naujų meninės raiškos būdų.

Gyvename kaligrafijos meno atgimimo laikotarpiu kai ši tradicija tęsiama Vilniaus, Klaipėdos, Kauno aukštosiose mokyklose. Klaipėdoje, kaligrafijos menui populiarinti ir propaguoti leidžiamas tęstinis leidinys „Kaligrafijos sąsiuviniai“ vadovaujama Algio Kliševičiaus ir jo bendraminčių. Tai naujiena krašto literatūroje apie kaligrafiją ir šriftą, perspektyvi iniciatyva, kur nuolat plečiamas temų ir autorių ratas, gausiai iliustruotas, informatyvus, aktualus visiems besidomintiems Lietuvos mastu.

Pastarasis dešimtmetis išryškino pagrindinius glaudžiai savyje susijusius kaligrafinius požymius, kai naudojama daug netradicinių medžiagų ir įrankių, svarbus pats vizualumas nei teksto išreiškiamą mintis, kuri taip praranda taikomąją paskirtį ir pretenduoja tapti vaizduojamuoju arba konceptualiuoju menu. Čia prie Lietuvos dizainerių, grafikų lygiavertiškai prisideda keramikai, tekstilininkai, šiuolaikinio meno meistrai, kuriantys su medijų pagalba. Naujovių ir eksperimentų fone ekspresyvus emocionalumas būdingas lietuvių kaligrafijos bruožas. Rengiant grupines kaligrafų parodas dalyvauja Albertas Gurskas, Mindaugas Petrulis, Algis Kliševičius, Zita Inčiriauskienė, Rimvydas Kepežinskas, Aušra Lisauskienė, Audrius Klimas, Robertas Jucaitis, Marius Kasperavičius, Greta Grendaitė, ir pasaulyje žinomi kaligrafijos ir šrifto meistrai iš Vokietijos, Prancūzijos, Anglijos, Izraelio, Olandijos, Suomijos.

Viename iš daugybės bandymų apibrėžti meną sakoma, kad tai žmogaus vidinio – dvasinio pasaulio išraiška. Racionaliu protu dvasios nesuvoksi. Kaligrafijai „skaityti“ būtinas „šeštasis“ jausmas ⁴.

⁴ Kaligrafijos sąsiuviniai 2006/1. Lidija Skačkauskaitė- Kuklienė.

Kaligrafija- laisva kūrybinė sritis, galinti peržengti taikomumo ribas ir tapti dvasinės kūrybos raiška, atspindinčia tiek individualias menininko, epochos laikmenas, tiek visuomenės sąmonę.

1.5. Priemonės rašto meno kūryboje.

Techninis meistriškumas ir technikos išmanymas savaime nesukuria meno kūrinių, o tik padeda įgyvendinti individualią idėją. Eksperimentavimas paieškų ir kūrybos metodas, kuris suteikia saviraiškos laisvę, padeda į viską pažvelgti kitaip ir įvaldyti įvairius vaizdavimo būdus. Susiejant rašto formas ir vizualinės raiškos priemones galima išgauti netikėtą rezultatą ir išraišką, taip praplečiant esamas taisykles ir vertinimo kriterijų. Meninė saviraiška neatsiejama nuo įrankių ir medžiagų.

Kaligrafijoje seniausia priemonė buvo *plunksna*. Nuo senovės Romos laikų iki XIXa. paprastai buvo naudojamos įvairių paukščių plunksnos. Nendrinėmis plunksnomis meistriškai dailias linijas vedžiojo ir Van Goghas, ir Rmbrandtas, jos naudojamos ir šiandien. Rytuose šimtmečiais buvo naudojama panaši plunksna pagaminta iš bambuko, ji storesnė už nendrinę ar paukščio plunksną, bet jos linija labai graži ir gana sausa. Bambukines plunksnas galima pasidaryti patiems arba prasčiausiai nusipirkti specializuotose dailininkų parduotuvėse. Šiuo metu plunksnos skirstomos į kelias grupes ⁵:

- ✓ *Plakatinės* skirtos rašyti keturkampėms raidėms vienu brūkštelėjimu:
- ✓ „*Redis*“ su apvaliu galiuku, skirtos rašyti vienu pabraukimu apvalias, sanskrito rašto raides be plonų ir storų linijų.
- ✓ *Metalinės*, įvairaus pločio galais, skirtos kaligrafiniam raidžių rašymui su storesniais ir plonesniais elementais:
- ✓ *Lankstaus metalo* skirtos kaligrafiškai rašysenai:

⁵ Šrifto ABC. V. Šimoliūnas. Šiaulių pedagoginis institutas, 1995.

- ✓ *Osimiroid* automatinis plunksnakotis, jis pritraukiamas rašalo ir turi daug įvairaus pločio plunksnų, kurios yra keičiamos:
- ✓ *Bambuko lazdelė ir paukščio plunksna:*

Tik išbandžius visas plunksnas, galima nuspręsti, kuri tinkamiausia konkrečiam darbui.

Kai septynioliktojo amžiaus pabaigoje pasirodė šiuolaikiniai grafito pieštukai, sukėlė didžiausią susižavėjimą tarp dailininkų. *Pieštukai* pati paslankiausia priemonė. Šriftams sužymėti naudojami vidutinio kietumo pieštukai, svarbu pasirinkti tokį, kuris neįspaustų linijų į popierių. Kai tamsūs fonai, naudinga turėti baltą pieštuką. Spalvoti pieštukai, naudojami kaip tiesioginė šrifto rašymo priemonė. Trintukai reikalingi pieštuko linijoms ištrinti.

Teptukai taip pat neatskiriama priemonė rašto menui. Kinų ir japonų dailininkai, tobulai įvaldę šią techniką, neretai ištikus dešimtmečius tyrinėdavo pripažintų meistrų kūrinius, ilgalaikės pratybos, daug sugadintų juodraščių, begalinė kantrybė ir atkaklumas išlaisvindavo meistro ranką nevaržomam improvizavimui ir netikėčiausiems efektams. Vakariečiams dailininkams nėra tokių griežtų reikalavimų, kurių turi paisyti Rytų menininkai, taip laisviau galima mėgautis teikiamomis išraiškos galimybėmis. Skirtingų modelių teptukais galima išgauti pačias įvairiausias linijas nuo subtilių plonyčių brūkšnių iki didelių dėmių. Dažnai lemiamas rezultatas priklauso nuo to, kiek teptukas spaudžiamas prie popieriaus.

Pati seniausia iš visų piešimo priemonių yra *tušas*, tirpstantis vandenyje, atsparus vandeniui ir įvairių spalvų. Senovės Egipte buvo piešiama ir rašoma plunksnomis nendrinėmis ir tam tikros rūšies tušu. Kinijoje kietų lazdelių arba plytelių pavidalo tušas buvo pradėtas gaminti 2500 metais prieš Kristų iš juodo arba raudono ochros pigmento ir klijų tirpalo. Norint jį naudoti prieš tai reikdavo sumaišyti su vandeniu. Kietu pavidalu tušai pradėti importuoti į Vakarų šalis, ir išgarsėjo kaip kiniškieji, arba indiškieji. Piešiant tušu, nevienodai spaudžiant įrankį, gaunamos įvairios linijos, brūkšniai, galima nupiešti praktiškai viską nuo plačiais storais brūkšniais apmestos kompozicijos iki subtilaus faktūrinio piešinio ⁶.

⁶ Dailės ir dailinio ugdymo pagrindai. R. Vismantienė. Klaipėda, 2007.

Sudėtinė dalis rašto rašymui yra pasirinkta *medžiaga*. Dažniausiai rašoma ant popieriaus, vatmano, braižybinio, pusvatmanio, nes tai tinkamiausias pagrindas šriftui. Taip rašyti galima ir ant stiklo, faneros, audeklo, metalo. Šiuolaikinės šrifto kūrybinės variacijos yra neribotos, tai laisvos kūrybos sritis, kai galima peržengti taikomumo ribas ir vertinimus.

2.EMOCIJŲ FIZIOLOGIJA

2.1.Emocijos samprata

Žmogus turbūt yra pats emocingiausias iš visų žemėje esančių būtybių. Mūsų jausmai dažnai būna stiprūs, kartais neužmirštami, spontaniški. Jeigu save lygintume su gyvūnais, tai mes daug dažniau jaučiame džiaugsmą, meilę, baimę, pyktį, liūdesį. Tačiau mūsų norai ir jausmai yra neatsiejami nuo mūsų. Teigiama, kad emocijos tai tam tikru momentu kylantys išgyvenimai, parodantys situaciją, susijusią su jo poreikiais.

Emocijų kilmė aiškinama skirtingai. Kai kurie psichologijos autoriai teigia, kad tai smegenų požievis funkcija, fiziologija, kiti mano, kad tai žmogaus sąmonės turinys arba susieja su motyvacijos sfera. Pasak, Č.Darvino (Ch.Darvin 1872), emocijos-tai instinktyvių veiksmų palikimas, o emocijų išraiškos – tai buvusių naudingų judesių liekanos, psichikai vystantis, emocijos turėtų išnykti ⁷.

Psichoanalitikas Z.Frodas (S.Freud) XXamžiaus pradžioje iškėlė emocijų įtaką ir reikšmę žmogaus vystymuisi bei gyvenime. Jis teigė, kad emocijos paslėptos gilioje žmogaus psichikoje. Emocijos, tai vidinė varomoji jėga, kuri reguliuoja žmogaus veiklą. Vystantis asmenybei ir psichikai, malonumo principą keičiant realybės principu, atsiranda aukštesnieji jausmai. Z.Freudas plačiai kalbėjo apie nerimą ir baimės jausmą.

Emocijas sudaro sąmoningi išgyvenimai, fiziologinis sužadėjimas ir išraiška. Apie žmogaus tuo momentu išgyvenamas emocijas sprendžiame iš jo veido išraiškos.

⁷ Psichologija studentui,2005.

Išorė taip dažnai suteikia vertingos informacijos apie tai, kokias ir kokio stiprumo emocijas išgyvena pašnekovas. Išgyvenimai neatsiejamai byloja ir įvairūs organizmo pakitimai, pvz: stipriau plaka širdis, susigėdęs žmogus parausta, teka ašaros ir t.t. Dauguma emocijų išraiškų yra universalios tai ašaros, juokas.

2.2.Emocinės būsenos

Emocijas sudaro ne tik fiziologinis sužadinimas ir išraiška, bet taip pat mūsų sąmoningi išgyvenimai ⁸.

Žmogų per jo visą gyvenimą lydi dažniausiai trys pagrindinės emocinės būsenos, tai džiaugsmas, pyktis ir baimė. Visi jausmai ir emocijos vienodai reikalingi ir reikšmingi. Visus kilsius jausmus reikia išjausti, juos išgyventi. Ypatingai maloni emocinė būseną, tai susijusi su džiaugsmu. Kai mes džiaugiamės, esame laimingi tai noriau padedame kitiems.

Psichologai, ieškodami kur glūdi laimingumo šaknys, tyrė veiksnius, turinčius įtakos ir laikinai nuotaikai, ir ilgalaikiam pasitenkinimui gyvenimu. Išanalizavę žmonių kasdieninių nuotaikų aprašymus, psichologai nustatė, kad įtampos kupini reiškiniai, blogina nuotaiką, tačiau kitą dieną nuotaika būna geresnė negu paprastai. Galima teigti, kad laimės, džiaugsmo jausmas yra santykinis, nes gyvenant žemėje, neišvengiamos sėkmės ir nesėkmės, todėl negalime visą laiką jaustis pakiliai.

Teigiamas kokios nors emocijos tikslas dažnai slypi kitoje emocijoje. Dažnai supykus sukeliama fizinė ar žodinė agresija, dėl kurios vėliau gailimasi. Dažniausiai pyktį sukelia tokie reiškiniai, kurie ne tik ardo mūsų planus arba mus žeidžia, bet ir yra laikomi sąmoningi ir neteisingi. Tokios neigiamos emocijos kaip nusiminimas taip pat palaiko pyktį. „Garo išleidimas“ laikinai nuramina, tačiau ilgam pykčio nesumažina, iš tikrųjų pykčio raiška gali kelti dar daugiau pykčio. Pyktis gali skatinti būti sąžiningu arba suteikti energijos kovoti už tai, ko nusipelnėme.

⁸ David G.Myers. Psichologija. Poligrafija ir informatika. 2000

Baimė gali būti taip pat bjauri emocija. Ji gali kankinti, sutrikdyti miegą ir užvaldyti mūsų mintis. Žmonės gali mirtinai išsigąsti. Dažniau baimė yra prisitaikymo prie aplinkos reakcija. Jau nuo senų laikų baimindamiesi tikrų ar įsivaizduojamų priešų, žmonės buriasi į šeimas, gentis, tautas. Baimė susižeisti saugo mus nuo susižalojimų. Bijodami bausmės ar keršto, stengiamės nepakenkti vienas kitam.

Apžvelgus pagrindines tris emocines būsenas galima daryti išvadą, kad emocijos kyla neatsitiktinai, ir, nežiūrint jų šalutinių efektų, jas dėl kokios nors priežasties išgyvename. Viskas mūsų gyvenime turi prasmę ir gali būti kaitos, bei mokymosi pradžia.

2.3. Meno kilmė ir funkcijos.

Meno sąvoka ilgą laiką sieta su grožio sąvoka, nes pati meno kilmė siejasi su žmogaus grožio kilme. Kai žmogui nebeužteko būti vien saugiu, sočiu, turinčiam pastogę ir šiltai apsirengusiu, jis pakėlė akis ir pamatė gamtos grožį. Kai jam nebeužteko gamtos kuriamo grožio, jis pats ėmė jį kurti, taip savo nuožiūra išreikšti tikrovę. Menininkai nuo savo amžininkų skyrėsi subtiliu grožio suvokimu ir gebėjimu judesiais, vaizdiniais, garsais jį perteikti. Įvairiais laikais ir įvairiose šalyse grožio sąvoka skirtingai apibūdinama, nes tai lemia ir religija, geografinė padėtis, istorija, kultūros lygis, žmonių skonis ir mada.

Žmogaus kaip menininko atsiskleidimas jau pasireiškė pirmaisiais ornamentais, urvų sienų piešiniais, apeiginiais šokiais, dainomis. Senųjų civilizacijų menas tarnavo mirusiųjų kultui, dievams ir valdovų didybei išreikšti. Skirtingos epochos savaip žvelgė į meną, antikos laikais svarbu buvo proporcijų ir harmonijos įsikūnijimas žmoguje, paplitus Europoje krikščionybei, knygos menu aiškinamos Biblijos tiesos, renesansas išsiskiria profesionaliuoju menu.

Baroko laiku grįžtama prie religijos ir meno grožio klausimų. XIXa. menininkai bando įprasmiti grožio idėję, kurią išreiškia kančia, žmogaus būties tragizmas, nusivylimas. Jau menininko kaip saviraiškos kūrėjo pradžia, XXa. siekiama originalumo, meninės fantazijos, išsiskyrimo iš kitų. XIXa. pabaigoje išrandamas kinas, antrojoje XXa. pusėje vaizdo menas, pradeda plisti naujos meno formos sujungiančios įvairias meno šakas,- instaliacija, performansas, asambliažas, fluxus reiškiniai ir kt.

Menas – tai savita žmogaus veikla, kurios tikslas garsais, vaizdais, judesiais perteikti tikrovę, išreikšti mintis, jausmus, parodyti vidinį žmogaus pasaulį. Menui priskiriama penkios pagrindinės funkcijos ⁹:

- ✓ *Estetinė* – ugdo estetinius jausmus, žmogų ir gerina aplinką, skatina siekti grožio ir harmonijos.
- ✓ *Komunikacinė* – net ir nemokant konkrečios kalbos iš meno kūrinių galima pažinti šalies kultūrą, tradicijas, ir kt.
- ✓ *Pažintinė* – supažindina su įvairių epochų puoselėtomis vertybėmis, istorija, religija.
- ✓ *Hedonistinė* – teikia malonumo.
- ✓ *Auklėjamoji* – visuomenės idealai, doras ir garbingas žmogus.

Šiuolaikinį žmogų menas lydi visą gyvenimą, nes aplinka, butis, kasdienybė ir praleidimo laisvalaikis, vienaip ar kitaip susijęs su menu. Meno kūriniai parodo visuomenės kultūros lygį, o žmogaus meno suvokimas jo išprusimą, išsilavinimą, meninį skonį. Meno įvairovė priklauso nuo jį kuriančių žmonių, nes kiekvienas turi savo išraiškos būdą.

⁹ Meno istorijos ir dailės pažinimo pagrindai. J.Celiešienė. Jonava, 2000.

2.4. Meninės emocijos

Kaip suprasti meninę emociją? Meninė emocija, tai pažadintas žmogaus kūrybinis aktyvumas, unikalumas, išgyventi santykiai su tikrove, įprasminimas savęs ir asmeninio gyvenimo. Svarbi meninių emocijų ypatybė yra tai, kad savo sugebėjimo pažadinti meną suvokiančių žmonių kūrybinį aktyvumą dėka jos, visada yra teigiamo pobūdžio¹⁰. Meninė emocija tai savarankiško menininko kūrybinis produktas kuris vienaip atrodo jam pačiam, o žiūrovui, skaitytojui, klausytojui dar kitaip. Dažnai kai kurių meno kūrinių emocinis poveikis labai stiprus ir gilus, nes kuriant, būtinas mąstymas.

Tikras menininkas pirmiausia mąsto, ir jo kuriamos meninės emocijos tai dažnai ne momentinio išgyvenimo kopija, bet ilgo gyvenimo apmąstymo vaisius. Tiek liūdni, tiek džiaugsmingi jausmai visada išreiškiami individualiai, nes galima užkrėsti linksma kūrybine nuotaika ir be ypatingų priežasčių džiaugtis, bet ir atvirkščiai laimingoje aplinkoje sukurti dalyką, persunktą pačiais beviltiškiausiais ir niūriausiais pojūčiais.

3.KOLEKCIJOS ANALIZĖ

3.1.Kolekcijos darbų aprašymas

Savo magistrinį darbą „Emocijų dienoraštis“ kūriau sistemingai ir atsakingai. Pagrindinis darbas vyko kaligrafijos technika. Pagrindinės priemonės buvo tušai kelių spalvų nuo pagrindinės juodos kaip dominuojančios ir papildančios maišyti ir skiesti baltos, gelsvos, rudos, sepijos spalvos. Priemonėmis naudojausi nuo ploniausios iki storiausios plunksnos žodžių ir raidžių rašymui, o nubėgimams, nubraukimams buvo naudota platesnės ir siauresnės špakliuotės, įvairūs pagaliukai. Pagrindui rinkausi baltą vatmano lapą, kaip geriausiai atspindintį spalvas. Pirmiausia popieriaus lape buvo liejama arba išbraukoma geometrinė figūra, o tik po to išdžiūvus rašomi žodžiai. Pabaigoje darbas priklijuotas prie kieto paviršiaus.

¹⁰ Menas ir emocijos. S. Rapoportas. Mintis, 1977.

Galutiniam kolekcijos variantui buvo sukurta nemažai kompozicijų iš kurių kartu su darbo vadovu atrinkome šešiolika, kaip turinčius vienodą stilistiką darbus. Pirminiame darbų etape eskizavau darbus, ieškojau linijų ritmikos, dėmės dėmės, simetrijos ir plokštumos santykio, tuščios erdvės, kaip lygiavertės kompozicijos komponentės, tinkamų spalvų ir dydžių priešpriešos, kurios atspindėtų mano emocijas kūrybiniame darbe. Kaligrafijoje tiesiog būtinas įgūdžių ir technikos meistriškumas, nes teksto turinys, frazių prasmė yra antrinis dalykas nebūtinai suteikiantis informaciją, svarbu emocinis vaizdas. Savo darbais norėjau perteikti emocines būsenas, kaip ir dienas, kurių vienodų niekada nebūna.

3.2. Darbo etapai.

1. Darbo atlikimas mišria technika, (ieškojau tinkamos mišrios technikos perteikti savo kūrybinei idėjai).
2. Darbo atlikimui tinkami įrankiai, priemonės.
3. Faktūrų ieškojimas, (kaip pateikti žiūrovui kompoziciją, estetiškai vizualiai sutvarkytą).
4. Vizualiniam vaizdai perteikti, spalvų parinkimas, jų derinimas.
5. Kompozicijoje šrifto ir vaizdo derinimas, linijų ritmas, dėmės.
6. Atlikti darbai klijuojami ant medžio plokštės, darbų matmenys
7. Galutinę darbo dalį sudarė knygos maketavimas ir pateikimas.

3.3. Bendra kolekcijos apžvalga.

Apžvelgiant kolekciją, noriu paminėti, kad man svarbu buvo perteikti emocijas, kurias mes jaučiame kiekvieną dieną. Man kiek teko matyti ir domėtis pačia kaligrafija, svarbu perskaičius nors vieną žodį, ar ženklą vyktų dialogas, minčių plėtojimas tarp kūrinio ir žiūrovo. Todėl stebėdama kitų sukurtus menininkų darbus ieškau dialogo, užuominų į kūrinio vizualų pateikimą, interpretacijos.

Savo kolekciją pavadinau „Emocijų dienoraštis“ neatsitiktinai, norėjau, kad žiūrovas galėtų įsijausti į mano emocijas ir pats individualiai palygintų su savosiomis.

Atsiverti dienoraščiui tai toks paprastas dalykas, rašyti tai kas jaudina, nebūtinai specialiame sąsiuvinyje, svarbu rašyti. Dienoraščio rašymui būdingas svarbiausias elementas - žodžiai. Žodžiais galima įvardinti tai, kas mumyse vyksta, apie ką galvojame, ko norime, ką jaučiame.

Viešai dalintis savo mintimis, viltimis, baimėmis ir jausmais ne visada saugu. Dažnai išsakyti žodžiai gali įžeisti artimuosius, pabloginti santykius su jais, todėl tylėjimo priežasčių būna daugybė.

Dienoraštis tokias atvejais man – nuostabi galimybė be jokių pasekmių išsakyti viską, nesijaudinant dėl padarumo ir nesirenkant žodžių. Perkėlus viską ant popieriaus, palengvėja, nuo pečių nukrenta didžiulė našta. Išdėsčius savo mintis raštu, jos įgauna aiškesnę formą ir nebeatrodo tokios painios, kaip galvoje.

3.4.Kolekcijos kūrinių analizė

Mano magistriniame darbe, svarbi darbo idėja kaip mišria technika ir priemonėmis perteikti individualias emocijas. Kadangi ritmas yra svarbiausias šrifto kompozicijos elementas, tai savo darbuose skyriau nemažai tam dėmesio laipsniškai pereinant nuo šviesaus iki tamsaus, nuo tankesnio iki retesnių raidžių dydžių eilučių ritmo. Taip galėjau aiškiau atskleisti pasirinkto turinio esmę. Kaip svarbu ritmika, taip ir komponavimas yra reikšmingas, nes pats teksto dydis ir vieta popieriaus lape yra svarbus, drąsiai rašiau simetriškai ir asimetriškai išdėstytus tekstus, kadangi įvairovė padeda geriau ir greičiau suprasti emocinį poveikį.

Kiekvienas žmogus savaip suvokia ir vertina spalvas, jos veikia jausmus ir emocijas, nuotaiką, todėl aš savo darbuose pasirinkau kaip pagrindinę spalvą juodą, o iš jos išplaukiančias nuo tamsiai rudos iki šviesesnių atspalvių rudos. Šios spalvos geriausiai atspindėjo mano emocijas, meninę formą, estetinį poveikį.

Analizuojant kolekcijos kūriniai, taip pat su šriftu buvo derinama taškas, linija ir dėmė. Taškas dažniausiai būna pats mažiausias grafinis ženklas plokštumoje, o besikeičiantis plokštumos geometrinis dydis, tampa dėme. Todėl taško sąvoką apibrėžiama dėmės ir fono santykiu. Mano darbuose dėmės neturi tikslios ir griežtos taisyklingos geometrinės formos, aš jas dariau išsiliejusias ir visiškai laisvas, kad būtų pastebimos iš toli ir suteiktų pakankamai informacijos ir įtaigos. Sekantis etapas, linijų paskirtis kompozicijoje savo storiu, vertikalumu, horizontalumu kai kuriuose darbuose, forma, faktūra ir spalva leido sukurti išraiškingus ritmus atspindinčias emocijas. Visos kompozicijoje esančios dėmės, linijos sujungtos įvairiais deriniais sudarė faktūrą.

IŠVADOS

1. Išanalizavus teorinę dalį galima teigti, kad raštas didžiausias žmonių kultūros laimėjimų, kuris užtikrina nuolatinę žmonijos pažangą ir komunikaciją. Neatskiriama rašto dalis tapo kaligrafija, kuriai abejingų nelieka, nes dailaus užrašo ranka ir jo emocijų niekas neatpirks, jame matome šoki, tarsi girdime muzikinių ritmų skambesį, galime išgirsti dėmės ir linijos kalbą...

2. Apžvelgus psichologų teiginius, kad emocijos sieja visas asmenybės sferas, kad jos susijusios su visa mūsų veikla, nes nuspalvina pažintinius procesus, tarpasmeninius santykius ir mūsų santykius pačiu savimi. Emocijos yra mūsų gyvenimo žavesys, jo šviesa, į kurią pasineriame ir galime ja mėgautis, jausdami, kad tikrai gyvename.

3. Kūrybinio proceso metu įgyvendinta idėja perteikti vizualiai emocijas, įgytos žinios ir praktinė patirtis eksperimentuojant su įvairiomis medžiagomis ir jų technologijų pažinėjimas, leido sukurti kolekcijai tinkančius darbus.

4. Magistro darbe pagrindinė idėja yra ta, kad kūryba gali būti mūsų sielos gydytoja, įvairios kūrybinės priemonės mums padeda išreikšti savo jausmus ir giliai pažvelgti į savo vidinį pasaulį. Pats menas padeda ugdyti teigiamas emocijas, labiau pajusti harmoniją.

LITERATŪRA

- 1.Celiešienė J. Meno istorijos ir dailės pažinimo pagrindai. Jonava, 2000.
- 2.David G. Myers. Psichologija. Poligrafija ir informatika, 2000.
- 3.Kaligrafijos sąsiuviniai. Klaipėda, 2006.
- 4.Neimantas R. Raštas: nuo piktogramos iki raidės. 1998.
- 5.Psichologija studentui. Technologija Kaunas, 2005.
- 6.Rapoportas S. Menas ir emocijos. Mintis, 1977.
- 7.Vismantienė R. Dailės ir dailinio ugdymo
- 8.Šimoliūnas V. Šrifto ABC. Šiauliai, 1995.
- 9.Šimoliūnienė G. Šrifto grafika. Šiauliai, 2004.
- 10.Šiukščius, G. Dvimatė kompozicija. Šiauliai, 2002.

PRIEDAI

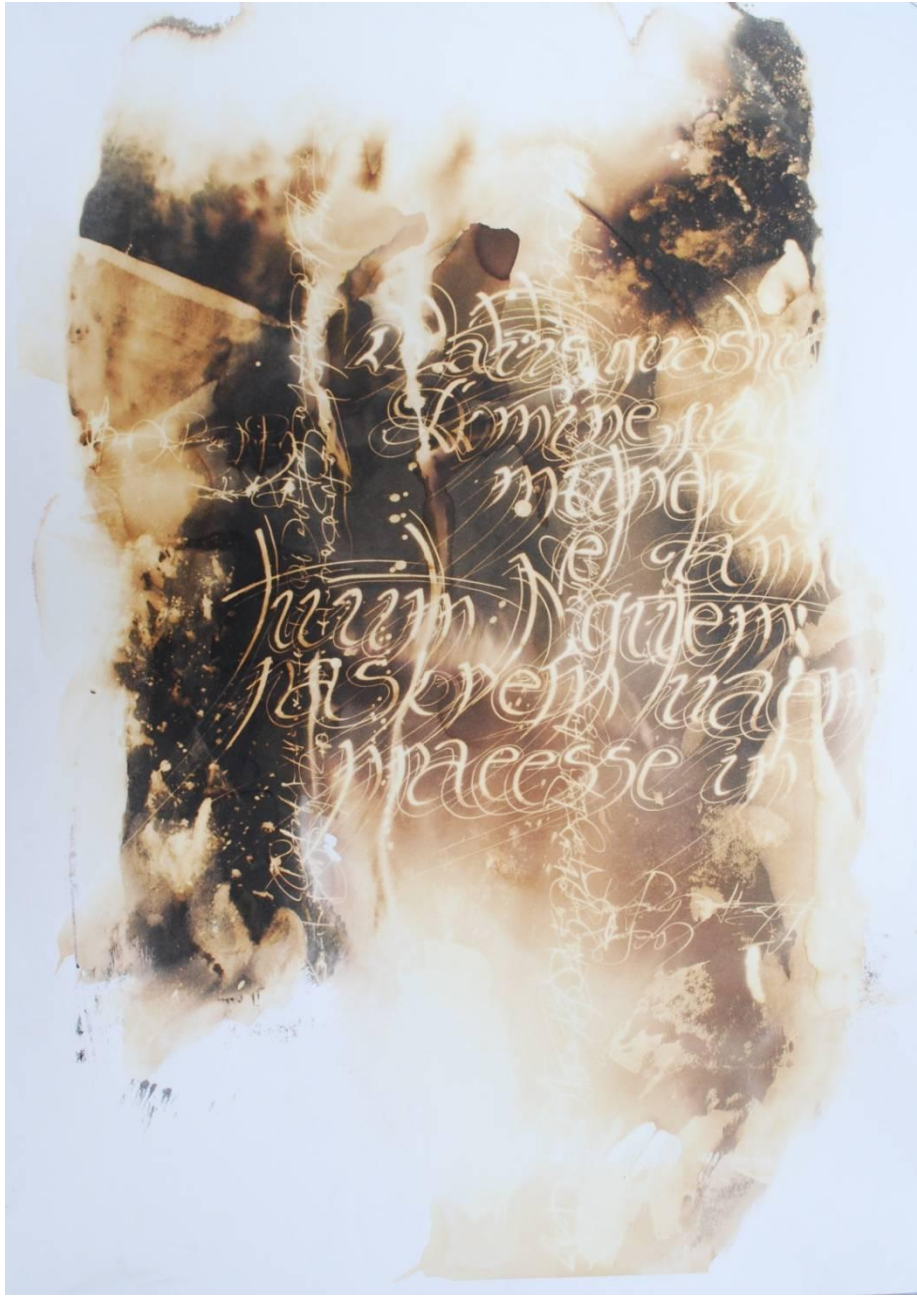

in terra quasi
femine suae
materiam
et tam
quam. Nunc
nascentiam
inaccessibilem

